

БАНКІВСЬКЕ СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Анотація. У статті детально розглянуто питання банківського споживчого кредитування на вітчизняному ринку. Проведено аналіз сучасного стану банківського споживчого кредитування, а також обґрунтовано перспективи його розвитку. Розроблено пропозиції для фінансових установ стосовно заходів щодо удосконалення системи споживчого кредитування населення в Україні в нових економічних умовах.

Ключові слова: споживчий кредит, споживачі, кредитні ставки, доходи населення, ВВП, фінансова криза, прострочені кредити, шахрайські схеми, система ризик-менеджменту, фінансове забезпечення.

Аннотация. В статье детально рассмотрены вопросы банковского потребительского кредитования на отечественном рынке. Проведен анализ современного состояния банковского потребительского кредитования, а также обоснованы перспективы его развития. Разработаны предложения для финансовых учреждений касательно мероприятий по усовершенствованию системы потребительского кредитования населения в Украине в новых экономических условиях.

Ключевые слова: потребительский кредит, потребители, кредитные ставки, доходы населения, ВВП, финансовый кризис, просроченные кредиты, мошеннические схемы, система риск-менеджмента, финансовое обеспечение.

Annotation. The article discussed in detail issues the bank consumer lending on the domestic market. The analysis of the current state of bank consumer lending, as well as reasonable prospects of its development. Proposals for financial institutions regarding measures to improve the system of consumer crediting of the population in Ukraine in the new economic conditions.

Key words: consumer credit, consumers, lending ratings, income, GDP, financial crisis, delinquent credits, fraudulent schemes, risk management system, financial provision.

Вступ. На сучасному етапі економічного розвитку важливе місце у пошуку шляхів виходу України з кризового стану займає подальше удосконалення форм кредиту, вироблення зважених підходів до реалізації банківськими установами кредитної політики, формування продуктивної кредитної системи та ефективне управління її ризиками.

І хоча зараз банківські установи дещо уповільнили свою діяльність на ринку споживчого кредитування, однак залишається потреба в подальшому дослідженні кредитування населення на споживчі потреби. При цьому слід визначити які фінансові інструменти і механізми для цього слід застосовувати, опрацювати методику кредитування населення на окремі споживчі цілі. Це дозволить, з одного боку, сприяти максимально ефективному задоволенню споживчих потреб населення, а з іншого – кредиторам одержати додаткові прибутки. Ув'язку з цим актуальною є розробка концепції розвитку ринку банківського споживчого кредитування в Україні в нових економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан, проблеми та перспективи розвитку банківського споживчого кредитування в Україні в умовах фінансової кризи не достатньо розглянуті вітчизняними науковцями. Проблемам розвитку кредитування, управління кредитними ризиками, ефективності кредитної діяльності банків та правового регулювання кредитних операцій приділяють увагу багато зарубіжних вчених і практиків, зокрема Б. Едвардс, Ж. Матук, Е. Рід, П. Роуз, М. Шульте, К.-Д. Якоб, В. Захарова, А. Казімагомедов, О. Лаврушина, Г. Панова, В. Полякова, В.Усоскін. Безпосередньо для нашої держави важливе теоретичне і практичне значення мають дослідження кредитних відносин, виконані такими українськими вченими В.В. Гончаренком, О.Т. Євтухом, В.Д. Лагутіним, А.М. Морозом, М.Д. Алексієнком, М. І. Савлуком, В.Т. Сусіденком та іншими.

Постановка проблеми. Під час світової фінансової кризи причини кризових явищ при здійсненні банківського споживчого кредитування вимагають подальшого висвітлення та більш детальних досліджень. На

особливу увагу заслуговує глибинний аналіз чинників, які спричинили появу кризових явищ на ринку банківського споживчого кредитування, а також розробка рекомендацій щодо вирішення основних проблем, які обумовлені великим впливом світової фінансової кризи та наслідками поточних політично-економічних тенденцій.

Метою статті є аналіз стану банківського споживчого кредитування в Україні, виявлення його проблем та перспектив розвитку в нових економічних умовах.

Результати дослідження. Споживчий кредит - досить поширений вид кредитування, який виступає важливим сегментом фінансово-кредитного ринку, вигідним для кредиторів в особі фінансових установ.¹ Банківський споживчий кредит має багато специфічних рис, пов'язаних із особливостями сфери особистого споживання громадян.

В останні роки доходи населення України зросли, особливо на фоні темпів розвитку ВВП. Це стало вагомим чинником активізації діяльності банківських установ у сфері споживчого кредитування, що засвідчують дані зображені на рис.1.

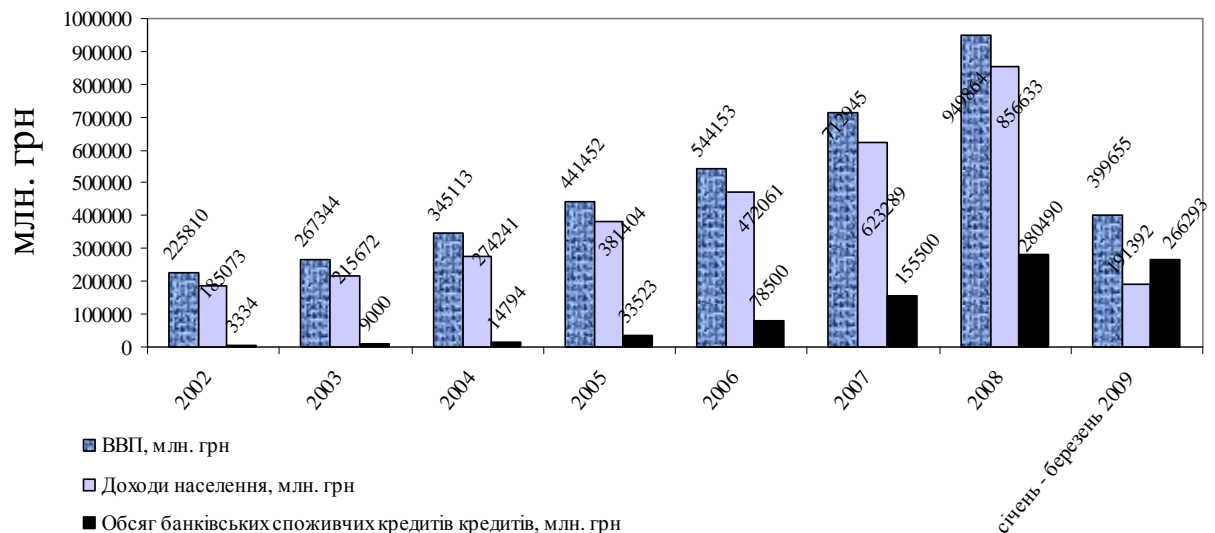

Рис. 1. Обсяги ВВП, доходів населення та банківських споживчих кредитів в Україні за 2002 – поч. 2009 рр., млн. грн.²

¹ Табачук Г.П., Дугіна І.В. Аналіз соціально-економічного значення споживчого кредиту. Регіональна економіка, 2007, № 1, с.224.

² Розроблено автором на основі даних «Статистичного бюлетеня Національного банку України» - <http://www.bank.gov.ua/Statist/Electronic%20bulletin/data/stat.pdf>

Так, в 2008 році частка виданих українськими банками споживчих кредитів становила більше ніж 25% ВВП. Активне зростання споживчого кредитування протягом 2002 – 2008 років викликано, з одного боку, високим рівнем дохідності зазначеного виду операцій, спрощенням процедури видачі коштів, а, з іншого, зниженням попиту на кредити з боку суб'єктів господарювання через несприятливий інвестиційний клімат в Україні та збільшенням вартості кредитних ресурсів.

Крім того, на початок 2009 року внаслідок зменшення тимчасово вільних коштів банків, введення обмежень на кредитування, зростання вартості кредитних ресурсів призвело до уповільнення темпів споживчого кредитування.

Сьогодні в розпорядженні фінансових установ є досить ефективний правовий механізм, який дає змогу диверсифікувати фінансово-кредитні послуги населенню, активно використовувати договірні відносини у сфері споживчого кредитування і привабливі для клієнтів програми³. Але, слід мати на увазі, що іноді банки приховують від споживачів реальні розміри кредитних ставок – низькі процентні ставки так чи інакше компенсуються за рахунок споживачів у вигляді наявних платежів, внесків, комісійних тощо. Отже беззастережні переваги в договірних відносинах здобула фінансова установа, а обнадійливі перспективи для споживачів взагалі відсутні. Адже, широке застосування споживчого кредитування не кореспондує з правовою регламентацією. Доводиться констатувати, що в Україні немає спеціального законодавства, яке б регулювало відносини між кредиторами і позичальниками, ефективно захищало споживачів, а також регулювало розміри кредитних ставок. Саме тому доцільно розробити чітку систему регулювання ринку споживчого кредитування, тим паче провідні країни світу вже мають великий досвід в зазначеній сфері діяльності.

Кредитна політика банків протягом останніх років також набула змін. Банки дедалі більше нарощували кредитні вкладення у сектор домогосподарств, що засвідчують дані табл.1.

³ Луценко А. Деякі аспекти правового регулювання споживчого кредитування в Україні | Фінанси. Податки. Кредит. № 3, 2007, с. 38

Співвідношення банківських кредитів наданих юридичним і фізичним особам в Україні за 2002 – 2008 рр.⁴

Рік	Усього, млн. грн.	У тому числі			
		Кредити юридичним особам		Кредити фізичним особам	
		млн. грн.	% до загальної суми	млн. грн.	% до загальної суми
2002	42035	38701	92,07	3334	7,93
2003	67835	58835	86,73	9000	13,27
2004	88579	73785	83,30	14794	16,70
2005	143418	109895	76,63	33523	23,37
2006	245226	166700	67,98	78500	32,02
2007	426863	271400	63,58	155500	36,42
2008	618300	371300	61,41	238600	38,59
Відхилення до 2002 року	+576265	+332599	-30,66	+235266	+30,66

Обсяг вимог банків України за наданими кредитами юридичним і фізичним особам в 2008 році збільшився тільки на 45% у порівнянні з попереднім роком, тоді як в 2007 році зазначений показник виріс на 74% у порівнянні з 2006 роком. Особливу увагу слід звернути на те, що за 2002 – 2008 рр. питома вага кредитів домогосподарств у загальному обсязі вимог банків за наданими кредитами зростала, адже кошти населення для фінансових установ завжди були не тільки привабливими, але і найдорожчими.

За прогнозами фахівців, оптимальний рівень щорічного зростання обсягів кредитування фізичних осіб мав би становити 15%, хоча, за підрахунками, в Україні цей показник в Україні щорічно зростає приблизно на 70%.⁵ Проте світова фінансова криза призвела до різкого падіння в різних сферах світової економіки. Так наприкінці 2008 року в Україні знизилась обсяги виробництва, посилювались інфляційні ризики, що супроводжувалося девальвацією національної валюти, погіршенням життєвого рівня населення, підвищенням рівня безробіття, а також неплатоспроможністю споживачів.

⁴ Розроблено автором на основі даних «Статистичного бюлетеня Національного банку України» - <http://www.bank.gov.ua/Statist/Electronic%20bulletin/data/stat.pdf>

⁵ Кириченко О.А., Патеркіна Л.В. Банківське кредитування споживчого ринку: проблеми розвитку // Актуальні проблеми економіки № 7(85), 2008, с. 185

У перші місяці 2009 року продовжувалося поглиблення світової рецесії внаслідок впливу фінансової кризи. У фінансовому секторі України відбувалися негативні процеси, які були викликані фінансовою кризою та наслідками поточних економічних тенденцій. Тому, наприкінці 2008 року вітчизняні банки зіткнулись з проблемою неповернення населенням отриманих кредитів. З оцінками експертів, в деяких банках частка прострочених споживчих кредитів наприкінці 2008 року перевищила 10% від їх загального обсягу⁶, що стало критичною точкою для ринку банківського споживчого кредитування, саме тому банки підвищили відсоткові ставки за кредитами, що надаються населенню.

В свою чергу, це може призвести, знову ж таки, до збільшення частки неповернутих кредитів, зменшення ліквідності банку та до зупинки припинення здійснення кредитування населення.

Для підтримки бажаного життєвого рівня фізичні особи звертаються до декількох споживчих кредитів, що в остаточному підсумку і призводить до надмірної заборгованості й росту банкрутства громадян. І, для того, щоб розширення масштабів кредитування сфери кінцевого споживання сприяло формуванню цивілізованих відносин в економіці країни, доцільно розробити концепцію розвитку споживчого кредитування в Україні в нових економічних умовах.

Темпи зміни частки прострочених споживчих кредитів у іноземній валюті були значно вищими, порівняно із кредитами в національній валюті. Виявлена тенденція спричинена насамперед знеціненням національної валюти, збільшенням боргового навантаження, а також здебільшого відсутністю у населення постійних доходів в іноземній валюті.

Також практика свідчить, що в загальному обсязі прострочених споживчих кредитів збільшилась частка кредитів, які було оформлено з використання шахрайських схем. Фахівці, виділили три основні групи шахраїв. По-перше, це схеми, де кредит було отримано безпосередньо із

⁶ Пернавський О., Вечерова Н. Стратегія управління ризиками банківського споживчого кредитування Вісник НБУ, травень, 2008, с. 40

залученням працівників банку, по-друге, кредити, що отримані шляхом введення в оману громадян, на яких було оформлено кредитний договір, і, наостанок, схема з оформлення кредиту та передача коштів третім особам (знайомим, родичам, роботодавцю тощо).

Саме тому, ефективне функціонування єдиного бюро кредитних історій чи база з даними про недбайливих платників, шахраїв дозволить уникнути ймовірності отримання декількох споживчих кредитів у різних банках за низької платоспроможності позичальника чи свідомого зловживання.

Збільшення частки прострочених кредитів наочно ілюструє одну з основних проблем банківської діяльності при здійсненні споживчого кредитування – забезпечення оптимального співвідношення ризику і прибутковості. І оптимальним варіантом для банків буде утримання частки неповернутих кредитів у прийнятних для них межах, диференціації цінових умов при кредитуванні населення залежно від ступеня їх ризикованості, застосування системи ризик-менеджменту, а також надійних форм фінансового забезпечення, таких як страхування.

Виявлення тенденцій банківського споживчого кредитування в Україні надає можливість узагальнити можливі наслідки для банківської системи: зниження якості кредитних портфелів та вартості кредитних ресурсів, зменшення прибутковості діяльності банківських установ, обмеження ресурсної бази і уповільнення темпів кредитування, падіння ринкової вартості акцій банківських установ, а також зростання недовіри до банківської системи. Таким чином, з урахуванням можливих тенденцій та наслідків, необхідно запровадити зважений підхід до реалізації кредитної політики банківськими установами в умовах фінансової кризи.

Висновки. До кінця 2008 року, який співпав з початком фінансової кризи, тенденція розвитку споживчого ринку України була однозначна: кредити ставали більш доступнішими, зручними і вигідними. Але, сьогодні, в нових економічних умовах банки зіткнулися з новими проблемами, які ставлять свої завдання. Тому, важливим є глибинне вивчення тих чинників, які спричинили появу різноманітних негараздів задля їх недопущення і

подолання. Недостатня увага українських комерційних банків до роботи з населенням має, як суб'єктивні так і об'єктивні причини. Основні з них, безумовно пов'язані із економічною та політичною нестабільністю, законодавчою неврегульованістю тощо.

Банкам необхідно приймати комплексні своєчасні та чітко сформульовані заходи. Ці заходи повинні бути направлені на вирішення основних задач, які обумовлені напругою у зв'язку зі скороченням частки кредитування населення, адже цей ринок в сучасних економічних умовах має великий потенціал розвитку. Запровадження в банках якомога більшої технологічності, високого рівня сервісу, економічної та операційної ефективності, удосконалених програм кредитування, системи управління ризиками, а також впровадження різних видів страхування (страхування фінансових ризиків, страхування заставленого майна, страхування відповідальності банківських працівників, страхування позичальника від нещасного випадку тощо) надасть можливість відновити банківське споживче кредитування населення в Україні.